

վէպի ետեւէն հանեց՝ վիպասան առնունք ապահովցնելու համար, Զանց ընեւ լով գեղարուեստական մասը՝ որուն նկատմամբ վերը խօսեցայ՝ մենք լատիւթիւն մը, բարեսիրտութիւն մը կը նշմարենք իր առհասարակ ամբողջ գրութիւններուն մէջ, իր շուրջը տիրող իրերը, երիտասարդական նոր շարժումները տեսնելով՝ նա չհամեցաւ, և այդ իր տեղահանութիւնը՝ նա յայտնեց բազմաթիւ վէպերով, զանազան կերպերու տակ, իր անձնական տեսութիւնները՝ այնչափ տարիներէ նուիրագործուած, իր սպիտակահեր պապերէն ժառանգած անուշ յիշատակները՝ որոնց վերայ կը մեռնի, և որոնք չուզէր որ մեռնին, — ահա զազափաւրներ՝ զորոնք փութաց տարածել, պաշտպանել վրայ հասնող վտանգին դէմ։ Ամէն պարագայի մէջ՝ հանրութեան բարիք մ'ընել, իր շուրջը երջանկացնել, Լճակֆէլլոյին նմանը, փողբիկ դասեր աւանդել, — իր մեծ նպատակն էր՝ Այդ դասերը, սակայն, յաջողեցան թէ ոչ՝ ուրիշ խնդրի։

Իսկն ան է որ այսօր այդ համակերելի գրագէտը — Մուրացանը — հողին յանձնելով՝ անգամ մ'ալ կ'ապացուցենք մեր անտարբերութիւնը հայ գրագէտներուն հանդէպ։

Հ. Ղ. Բադեան

1. «Իմ աղօթքը՝ մի շնորհ ցանկութիւն էր, տեսնել մեր մէջ, զոնէ այսուհետեւ, Փայր Աննային և Նրա Աստուծոյն արժանաւոր հետեւողները», — այսպէս կը վերջանէ նա իր խորհրդաւոր Միամեծութիւնի վէպը «Իսկ Փայր Աննա և Նրա Աստուծոյն» (Գարեգին) վէպն մէջ ներկայացուած են Հայրենիքի անձնանութիւն և անձնուրաց գործիչներ։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ

Գ Բ Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

(Որ մը, Մարք Թագաւորը, որսի ելնելով անտառին մէջ, եղջերուի մ'ետեւէն կը խոյանայ և կը հասնի այն լեռը՝ ուր կը գտնուէր որդւն՝ իր նայի ճեղքէ մը, որ բացուած էր կամարին մէջ և ուրկէ լոյսը բերն կը թափանցէր. կը տեսնէ զՏրիստան ու զԻստուլտ մէկմէկու քով պառկած և ի նշան պատկառանաց՝ միմիկ սուր մ'ալ իրենց մէջ տեղը դրուած։ Իսկոյն իր կասկածները կը փարատին։

Ոսկեզօծ երիտութի միքրիւ, — ամոհողութեամբ զրդիւ սէրը, — կապիկ իր միտքը, — և զբաւեց իր աչքերը — հոն՝ ուր կը մնչէր — իր կնիաց գարունը։ — Գիտեց գիտելու, — հրեմոն իր ուրախութիւնը, — այն գեղեցկագոյն վայրկեանին — ուր մա երբէք չէր գտնուած, — Արկամը կ'ըսէ — որ մա վառվառն գոյն մ'ուծէր — իր քաշած տոտապանքին համար, — իր չքմաղ կերպարամքը, — քոտորագիւ վարդն մը պէս, — ամծուլմ վիեր կը ծառայայթէր, — իր թերամը իր փայլէր ու կ'ողկեզօծէր — հրաշէկ անուխի մը մման, — Գիտեմ թէ ի՞նչ բանէ առաջ կ'իյնէ վիշտը ուրմ վրայ արկածը կը խօսի, — առաստուծ, ցոյցն մէջ, — զացած էր մարգագետինը, — այս էր որ իր գոյմը այդպէս վառվառն բրած էր, — Արկամակմ ծառագայթ մը, — Սոյնպէս կ'իջնէր անձաւի մէջ, — և կ'իյնար իր այտին, — իր բերքին և իր դուռնին վրայ, — Նրկու լուսաշողմի կը հրճուէին, — իրարու հետ կը խօսնուէին, — երկու արեգակուծը, — երկու պայծառ լուսաւորներ կը միամային, — և իրարու հետ խառնուելով — իսկույտի երեսաց վրայ, — և մրցելով՝ կը գեղեցկացնէին զայն, — իր բերքին, նախատը, իր բոլոր գիմագծերը, — լի էին այնպիսի հմայքով, — որ Մարք հրապուրուեցաւ, — և սիրատունիկ՝ պիտի փափաքէր, — համբոյր մը դրոշմի այդ երեսին վրայ, — Սէրը իր բոցերը արծից, — ի տեսիլ այդ չքմաղ մարմնոյն, — այդ կնոջ գեղեցկութիւնը — մոգեց իր զգայարմքները, — և համակ գիմըր գնեց, — ամբարձմ լիմ ամիկ միշտ իր աչքերը, Նա գնալու մամբ դիտեց, — շնորհիւ պատմութեան ձգուած քին, — պարմոցմ ու ուսիրը, — բազուկներն ու ձեռքերը, — Աւոյտնպասն մը, — հիստուած էր ճիւղարուրած մագերում վրայ, — Նորքը իսկույտ իր տիրոջը երեցած չէր, — լի այդքամ հնչումաբով։

Նոր տեսաւ որ արեգակը, — ժայռն մեղրում, քին ըսքծրուեցնէմ, — իսկույտի գէմքն վրայ մարագայթ մը կը ցոյցաւնէր, — վախցաւ թէ մի՞ գուցէ այդ երեսաց գնդը — խամրի, — ժողովեց դայարիք, ծաղիկներ և տերեւներ, — և ամոհմով զոգեց մեղքը, — ապա օրմեղով գտիկին, — յամծմեց Աստուծոյ, — և հեռացաւ լալազին։

Իսէուլու նորէն շնորհաց կ'արժանանայ : Գալով Տրիստանին , Թափառական ասպետ կ'ըլլայ : Կը շրջի ի Երմանտիայ , ի Բրիտանիայ և հոռմէական սուրբ Կայսրութեան ծառայութեան մէջ կը մտնէ : Իր անցած բոլոր վայրերու մէջ՝ ազնուարար կը գործածէ իր սուրը և օգնութեան ձեռք կը կարկառէ իրենց դրացիներէն ընկճուած կալուածատէրերուն : Ինքն եղաւ Արունդելի՝ դուքս մը . իր կալուածոց մէջ հաստատուող Գուքսը աղլիկ մ'ունէր , որ Կորնուայի թագունային անունը կը կրէր . Սպիտակածնուն Իսէուլու կը կոչէին զինքը : Տրիստան կ'ամուսնանայ անոր հետ իր կրած անուան համար : Բայց չը կրնար մոռնալ առաջին Իսէուլուր . . . :

Գոտփրետի գործը կ'ընդհատի յանկարծօրէն և եզրակացութեան տեղեակ ըլլալու համար , իր օրինակին՝ Թովմաս Բրիտանացոյն դիմելու է : Տրիստան մահացու կերպով կը վիրաւորուի ճակատամարտի մը մէջ և իր զինակիցներէն մէկը կը զրկէ ի խնդիր Իսէուլուի , վասն զի , ըստ հին աւանդութեան մը , իր մօրը պէս բժշկելու արհեստը գիտէր : Եթէ նա յանձն առնէր գալ , կայսին վրայ պիտի բարձրացնէր նշան պիտի համարուէր : Իսէուլու կ'աճապարէ և երբ նաւահանգստին կը մօտենայ՝ «Թո՛ղ շատ վեր բարձրացուի սպիտակ առագաստը» կը գոչէ նա , «որպէս զի հեռուէն փայլի» : Տրիստան անկողնոյն վրայ պառկած է . միւս Իսէուլուր , նախանձոտ , սեւ առագաստներով ծածկուած նաւու մը մօտը կ'աւտէ իրեն : Զգայազիրկ՝ կրկին կ'իշնայ անկողնոյն վրայ . Թագունին նաւէն դուրս ելնելով՝ կը լսէ ժողովրդեան ողբերը և զանգակաց ձայնը . նա ճեպեց պալատէն ներս :

ՎՈԼՓՐԱՄ ԷՇԵՆԲԱՅԻ

Ասպետական զրոյցներուն գլխաւոր թելութիւնը միակերպութիւնն է : Այդ զրոյցներուն հիմը արկածն է . այսինքն՝ աննը պատակ արշաւանքներ՝ պարզապէս նշա-

նաւոր հանդիսացնելու իր բազկին ուժը ու սուրին շաշինը : Այդ դարուն ասպետները կը սիրէին կանուխէն զէնքերու մարզուիլ , հռչակաւոր արքունիքները այցելել , տիկնոջ մը ծառայել , հսկաներու հետ մաքառիլ , դժուարին ձեռնարկութեանց մէջ յաղթական դուրս գալ և ամենափոքր վերիպակը երկար փորձերով քաւել . այս էր միակ նպատակը այն բոլոր մարդոց՝ որոնք կը փափաքէին քաջութեան անուն մը ժառանգել և քերթուածներու մեծագոյն մասը այս միօրինակ պարտականութիւնն ունի , որոնք իրարմէ կը զանազանուին լոկ իրենց դիցազներու անունով : Այդ քերթուածները նախ կը զուարճացնէ իրենց խանդոտ ու վիպական դարձուածներով , բայց շուտով կը յոգնեցնեն իրենց անյօդ ձեռով ու երկայնաբանութեամբ . այդ կարգի դիցազները վայրկեան մը զմեզ կը դիմեն իրենց հաճելի ու փայլուն յատկութիւններով , բայց շուտով կը զգանք՝ թէ անհատականութիւնը կը պակսի իրենց :

Քանի մը քանաստեղծները փորձեցին ասպետական մատենագրութեան աւելի բարձրութիւն մը տալ՝ կրօնական գաղափարի մը ծառայեցնելով : Այդ գաղափարէն է գաղղիացի քերթուածի մը թարգմանիչը Գալուացի Պերկեմպի վրայ , որ զլուաւոր դիցազին պատմութիւնը խառնուած է Սրբազան Գրալի խորհրդաւոր զրոյցին հետ . այդ թարգմանիչն է Վոլփրամ Էշենբայցի , ժ. Գ. դարուն ամենէն նշանաւոր հեղինակը :

Էշենբայցի զգեալը Պաւերիայի Աուսպաի փոքր քաղաքին մօտ կառուցուած էր : Վոլփրամ ընտանեաց կրտսեր իւր թէ և կը պարծի իր ազնուականութեամբ՝ բայց յաճախ արտուէջ կը բառնայ իր ջըւալորութեան դէմ : Կենաց մէկ մասը Թուրինգիոյ Հերման աշխարհակոմսին արքունիքը անցուց : Գրեւ ու կարգալէք գիտեր , գաղղերէն քերթուածները կարգալ կուտար և այդ միջոցաւ իր թարգմանութիւնը կը կատարէր : Բաց ի Պարկի վալէն , երկու հատակոտորներ ունի Տի-

տուրքի վրայ, որոնք կը վերաբերին բա-
րեպաշտիկ զրոյցներու և Օրանսցի Գու-
լիէնոսի վրայ կիսակատար քերթուած
մը, զոր փոխ առած էր Գաղղիոյ դիւցազ-
նական աւանդութիւններէն:

Պարկիվալ, Անժուցի Գամուրէտի զա-
ւակը, մանուկ հասակի մէջ կորսնցուց իր
հայրը դէպ ի Արեւելք մղուած արշաւան-
քի մը մէջ սպաննուելով: Մայրը Հիբցէ-
լոյիդէ իր միակ զակին կեանքը պահպա-
նելու համար, առանձնութեան մէջ կը
ինամէ զայն և դաշտային աշխատութեանց
կը վարժեցնէ: Պարկիվալ հասակաւ կը
զարգանայ, ինչպէս նաև ուժով ու քա-
ջասրտութեամբ, բայց պարզ ու միամիտ
կը մնայ: Թէ և բարի, զգայուն ու ան-
կեղծ բնավորութեամբ մ'օժտուած՝ սակայն
դանդաղկոտ և վերացկոտ է՝ իր անունը
չգիտնալու չափ: Որ մը, մի քանի աս-
պետներ տեսնելով ճամբուն վրայ, անոնց
կուզէ նմանիլ և անոնց խորհրդով Աը-
թուրի արքունիքը կերթայ հակառակ իր
մօրը ընդդիմութեան: Իր Գուրնեմանց ի-
մաստուն հօրեղբայրը ասպետական առա-
ջինութեանց մէջ հրահանգելով զինքը կը
սորվեցնէ անոր քաղաքավար, հաւատարիմ
և զադոնապահ ըլլալ: «Խորհրդածէ և յե-
տոյ պատասխանէ և ամէն ոչինչ բանի
համար հարցումներ մի՛ ուղղեր»: Այդ
սխալ հասկցումը հրահանգը Պարկիվալի
թշուառութեանց մեծագոյն պատճառ պի-
տի ըլլայ յետոյ: Ի սկզբան յաղթական կը
հանդիսանայ իր առաջին արկածներուն
մէջ, կոնդվիրամուր թագուհին կ'ազատէ
իր թշնամիներէն, ժառանգութիւնը անոր
կը դարձնէ և կ'ամուսնանայ անոր հետ,
սպա հրաժեշտ առնելով անէկ Մոնտ Սալ-
վատի ղղեակը կերթայ, ուր պահուած էր
Սրբազան Գրալը:

Ս. Գրալը այն բաժակն էր՝ զոր Քրիս-
տոս և առաքեալները գործածեցին լ'Եթ-
րեաց ժամանակ և որուն մէջ Յովսէփ
Արեմթացին, խաչելութեան օրը փրկչին
վազած արիւնը ամփոփեց: Այդ բաժակը
Արևմուտք փոխադրուելով՝ մասնաւոր բա-
նակի մը պահպանութեանը կը յանձնուի,

որ մեզի կը յիշեցնէ ճիշտ Տաճարական-
ները: Առաջին Թագաւորը կ'ըլլայ Ս.
Գրալին Յովսէփ Արեմթացուն թոռը,
որուն կը յաջորդէ Ալէն ձկնորսը, այս-
պէս յորջորջուած հրաշալի ձկնորսութեան
մը համար, նշանակ աշխարհի վրայ տա-
րածուած օրհնութեանց՝ սուրբ բաժակի մի-
ջոցաւ: Զկնորս թագաւորաց ցեղը սպառե-
լու վրայ էր, երբ Պարկիվալ աստուա-
ծային կամքով առաջնորդուեցաւ ղղեակը,
ուր անոնցմէ հտըր պիտի թագաւորէր:

Իրեն տրուած խնճոյքի մը պահուն, սե-
նեկապան մ'իրեն կը ներկայացնէ նիգա-
կը, նշան զինուորեալ Եկեղեցւոյ. յետոյ
ծաղկատի օրիորդ մը կը բերէ Գրալը, ու-
րուն զօրութեամբը սեղանը կը ծածկուի
խորտկներով: Ասոր նման ուրիշ խորհրդ-
դաւոր տեսարաններ կը պարզուին իր աչ-
քերուն, բայց Պարկիվալ չափազանց տա-
ռական իմաստով առնելով Գուրնեմանցի
խրատները կ'անհոգանայ պատճառը իմա-
նալու: Այդ, Գրալի պահապանները իր
մէկ հարցմանը կը սպասէին ճանչնալու
համար զինքը նախասահմանեալ թագաւո-
րը: Յաջորդ օրը, Պարկիվալ ղղեակը ա-
մայի կը գտնէ և իր ձին թամբուած գաւ-
թին մէջ, կը հեռանայ: Հարկ է որ Տրէ-
վիդէնտ ճգնաւորը լրացնէ իր դաստիա-
րակութիւնը և տեղեկացնէ իրեն սրբա-
զան ասպետութեան օրէնքները, ինչպէս
որ Գուրնեմանց սորվեցուցեր էր իրեն աշ-
խարհական ասպետութեան սովորութիւն-
ները: Կը վերադառնայ այն ատեն ի Մոնտ
Սալվատ, առաջուան պէս աստուածային
ձեռքէ մ'առաջնորդուած. հոն կը գտնէ
կոնդվիրամուր և հասնելով իր շահատա-
կութեանց ծայրը՝ իր հոգեւորական թա-
գաւորութեանը կը տիրանայ:

Վոլփրամ վիպական դարոցին տեսա-
կանագէտներուն ուշը շատ զբաւեց, որ ի-
րենց չափազանց յետահայեաց զաղափա-
րներով՝ յանդգնեցան Պարկիվալը բաղդա-
տութեան դէն Դանտէի Աստուածային կու-
տակեղորսոսն և Գէօթէի Պատարիկ հետ: Սա
ստոյգ է որ նիւթը միջին դարու բա-
նաստեղծութեան մէջ գտնուած ամենէն

գեղեցիկներէն է, բայց ոչ Վոլփրամ եւ ոչ ալ իր գաղղիացի նախորդը գիտցած չեն առթէն օգտուիլ Պարկիվալլ ծաւալով քառասպատիկ մեծ է քան Վիրգիլիոսի Ենեադայի, ժ. Գ. դարու հեղինակները, ինչպէս նաեւ այդ դարուն ասպետները կարծես իրենց գործոց երկարութեան մէջ կը զբոսնէին իրենց հաճոյքը Վոլփրամի՝ ինչպէս իր ժամանակակիցներուն ոճը՝ շատ թերի է։ Գոտփրետ Սորապուրզցին, իր ժամանակին գիտնական Հասարակութեան թարգմանն է. ակնարկելով Պարկիվալլի հեղինակին՝ կը խօսի «բանաստեղծական դաշտին գաղտնարաններուն վրայ՝ որ կը ջրլացնեն տկար մտքերը խաբեպատիբ գեղեցկութիւններով եւ փոխան մարգարիտներու՝ փոշի կուտան»։

Թրգմ. Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՅԱՆ

ՀԱՅ ՀԱՆՁԱՐԸ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

— — — — —

Բժշկապետ Էրուսնդ Արալսն Բրօքէսօրի նոր յաղթանակը.

Հայութիւնը անգամ մը եւ կը պանծայ յաշ օտարներու իր տաղանդաւոր որդիներէն մէկուն նոր յաղթանակովը։

La Provincia di Padova լրագրի հոկտեմբեր 28-29 թիւէն կը տեղեկանք հետեւեալը.

«Բիթի, կոկորդի եւ լսիլիքի վերաբերող հիւանդութիւններու իտալական համաժողով մը գումարուեցաւ ի Թորինոյ հոկտեմբեր 25ին»։

Ջանազան մեծանուն բժիշկներու կարգին մէջ բազմած էր նաեւ Բրօք. Արալսն, վաղեմի աշակերտը Մ. — Ռափայէլեան վարժարանին։ Ինքը հաղորդեց ժողովականաց իւր գտած վիրաբուժական եւ անդամահատական նոր կերպը՝ հազարի հնացած անձկութիւնը (stenosi croniche della laringe) քարմանկոյ համար։

Այս իւր հանճարեղ տեղեկատուութիւնը սաստկադորդ ծափահարութեամբ եւ մեծամեծ գովութիւններով ընդունուեցաւ բովանդակ ժողովականներու կողմանէ։

Բրօք. Արալսն իր երկար տարիներու աշխատութեանը եւ փորձառութիւններուն արդիւնքը՝ անհակառակելի կերպով ապացուցական դարձնելու համար, ներկայացուցած էր նաեւ (ժողովականներու զննութեան), այն իւր դարմանած հիւանդները որոնք անրուծելի կարծուած յիշեալ ախտէն վարակուած էին, եւ այժմ կատարելապէս բժշկուած։

Յետ երկար քանակիծութեան՝ որուն մասնակցեցան իտալացի նշանաւոր մասնագէտ բժիշկները՝ ինչպէս եւ Բրօք. Մագլինի՝ երեսփոխան Ճենովայի, Կրատէնիկոյ՝ Թորինոյ համալսարանին մէջ ուսուցիչ, Ֆէրէրէրի՝ Հոովմէն, Նիցօլայի եւ Փանիարոյ՝ Միլան քաղաքէն, եւ այլն, եւ այլն, հոչակցեցին միակ, հանճարեղ, բանաւոր, գործադրելի եւ նախընտրելի եղանակ մը Բրօք. Արալսնի առաջարկածը՝ հազարի հնացած անձկութիւնը բժշկելու համար։

Մեծանուն հայ Ուսուցչապետին յիշեալ բանախօսութիւնը եւ հաղորդակցութիւնները, բոլոր աշխարհիս նշանաւոր կոկորդի բժիշկները զբաղեցնող ծանր հիւանդութեան մը վերաբերելով, յիշեալ ժողովին մէջ վիճուած նիւթերէն ամենակարեւորը եւ պատուարները հոչակուեցաւ։

Մինչեւ ցարդ իտալիոյ եւ Արտասահմանի մէջ փորձուած եւ գործադրուած մեթոտները գերազանցող հայուն այս գիւտը անտարակոյս ընդունելի պիտի ըլլայ ամէն տեղ եւ Մարդկութիւնը անգամ մ'ալ օգուտ քաղած պիտի ըլլայ Հայ Հանճարէն։

Ջերմաշերմ եւ սրտազին՝ եւ մեր շնորհաւորութիւնները հայութեան պատուարի մեր համակրելի բարեկամ՝ Բժշկապետին։

Հ. Ն. ՏԵՐԱՅՈՒՆԵԱՆ

